

DOI 10.26886/2414-634X.2(38)2020.9

UDC: 373.091 (045)

**THE FAMILY AS A SOCIAL INSTITUTE FOR PERSONAL EDUCATION
20-30's OF THE XX CENTURY**

M. Bogomolova, PhD of Pedagogical Sciences

<https://orcid.org/0000-0002-9960-9443>

Associate Professor of Fundamental Disciplines Kherson Institute
«Interregional Academy of Personnel Management», Ukraine, Kherson
bogomolova-77777@ukr.net

The article reveals the basic approaches of educational figures, government officials, scientists to determine the essence of the family as a social institution of personality education in the 20's and 30's of the 20th century in Ukraine.

The research showed that Ukrainian creators of the system of social education I. Grin'ko, J. Ryappo, M. Skrypnyk, O. Popov and others in their theoretical work revealed social education from different approaches and definitions of system-forming lines: defined social education as a system of education in general; as a upbringing based on social forms of life; recognized that: in the process of social upbringing the child is socialized, social skills are formed; the success of social education depends to a large extent on a wide range of forms and methods of work in a specially organized socio-pedagogical environment; an important place in the socialization of the child belongs to the educational capabilities of the children's team.

All these approaches were considered as the conceptual (theoretical) foundations of educational work in children's educational institutions of different types in the context of the policy of creating their own national educational system.

The scientific search has confirmed that the legal and regulatory framework of the Ukrainian social welfare was developed and adopted, in particular, the "Declaration on the social upbringing of children" (1920) determined not only the peculiarities of the educational system in the 20's of the 20th century in Ukraine, but also the development of the theoretical foundations of pedagogy, which were aimed at solving socio-pedagogical problems in the country during the investigated period and are also relevant today.

The research has shown that modern social problems (child homelessness, unemployment, crime) can be eliminated not only by socio-economic means but also by pedagogical ones as evidenced by the implementation of the concept of social upbringing in Ukraine in the 20-30's of the 20th century. Although this system as a whole was used mainly in the context of political and ideological influence on the younger generation, which led to its destruction.

Key words: family, social education, educational and educative system, theoretical foundations, conceptual foundations, socialization, social-pedagogical work.

Кандидат педагогічних наук, доцент, Богомолова М. Ю. Сім'я як соціальний інститут виховання особистості в 20-х-30-х роках ХХ століття в Україні / ПрАТ Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» Херсонський інститут», Україна, Херсон.

Стаття розкриває основні підходи освітніх діячів, урядовців, учених до визначення сутності сім'ї як соціального інституту виховання особистості в 20-х – 30-х роках ХХ століття в Україні.

Дослідження показало, що українські творці системи соціального виховання І. Гринько, Я. Ряппо, М. Скрипник, О. Попов та інші у своїх теоретичних напрацюваннях розкривали соціальне виховання з різних підходів і визначень системоутворюючих ліній, визначали соціальне виховання як систему виховання в цілому, як виховання, що базується на суспільних формах життя; визнавали, що у процесі сімейного виховання дитина соціалізується, формуються її соціальні навички. Успішність соціального виховання у великій мірі залежить від широкого спектру форм і методів роботи у спеціально організованому соціально-педагогічному середовищі. Важливе місце в соціалізації дитини належить виховним можливостям сім'ї.

Усі ці підходи розглядалися як теоретичні основи освітньо-виховної роботи в дитячих навчальних закладах різного типу в контексті політики творення власної національної освітньої системи.

Науковий пошук підтвердив, що розроблена й прийнята нормативно-правова база українського соціуму, зокрема «Декларація про соціальне виховання дітей» (1920) визначала не тільки

особливості освітньої системи в 20-х роках ХХ ст. в Україні, а й розвиток теоретичних основ педагогіки, які були спрямовані на вирішення соціально-педагогічних проблем у країні в досліджуваний період і актуальні й сьогодні.

Робота над темою показала, що сучасні соціальні проблеми (дитяча безпритульність, безробіття, злочинність) можуть бути усунені не тільки соціально-економічними засобами, а й педагогічними про що свідчить реалізація концепції соціального виховання в Україні в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. Хоча ця система в цілому використовувалася в більшості своїй в контексті політико-ідеологічного впливу на підростаюче покоління, що і привело її до руйнації.

Ключові слова: сім'я, соціальне виховання, освітньо-виховна система, теоретичні засади, концептуальні основи, соціалізація, соціально-педагогічна робота.

Постановка проблеми. Під впливом подій 1917 р. сім'я в Україні переживала глибокі зміни, що торкалися всіх аспектів її існування. Після короткочасного періоду діяльності українських урядів 1917 – 1920 рр. – громадянської війни та іноземної інтервенції – країна в 1921 р. вступила в новий історичний етап свого розвитку. На зміну патріархальній сім'ї з узаконеними державою і церквою привілеями чоловіка, прийшли нові стосунки, закріплені одним із перших декретів Радянського уряду про шлюб і сім'ю, прийшла нова сім'я, в якій формувалися нові взаємовідносини, новий побут. Шлюб почав вибудовуватися на принципах рівності чоловіка і дружини, незалежно від їхньої соціальної, релігійної, національної і расової належності.

Формулювання мети статті. У перші роки радянської влади було прийнято «Кодекс законів об актах гражданского состояния, брачном, семейном и опекунском праве» (1917 – 1918), а також закони «Про громадянський шлюб» (1919), «Про розлучення» (1919) [5]. За цими нормативно-правовими актами змінювалась система сімейних стосунків, укладання шлюбу, визначалося нове становище жінки й дітей у суспільстві. Ним проголошувалася: свобода шлюбу і розлучення; повне усунення втручання церкви у сферу регламентації шлюбно-сімейних стосунків і визначення юридичної сили шлюбу тільки зареєстрованого в органах ЗАГСу; рівність в правах шлюбних і позашлюбних дітей; відміна інститутів приватної власності,

наслідування та всиновлення. Ці закони, спричинені змінами в економічному та соціально-політичному житті країни, дали змогу жінці в перші роки радянської влади долучитися до суспільного і політичного життя, набути більшої самостійності та незалежності від чоловіків, активно включитися у розв'язання більшості життєвих проблем сім'ї і тим самим наповнити виховну функцію новим звучанням [12, с. 94].

Також слід ураховувати і саме тлумачення поняття «сім'ї як соціального інституту виховання особистості», що і є **метою** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Із перших років радянської влади питання сімейного виховання, сім'я у соціалістичних перетвореннях у країні перебували в полі зору відомих політичних і громадських діячів, учених. Вивчення та аналіз їхніх праць дає змогу виявити особливості сімейного виховання дітей у зазначений період, проаналізувати теоретичні засади та особливості цього процесу. У працях відомих організаторів освіти в Україні Г. Гринька, Я. Ряппо та ін. сімейне виховання висвітлюється крізь призму соціально-економічних, політичних, культурних і морально-духовних перетворень, а також відповідно до тих кардинальних змін, які відбувалися в соціальних, юридичних і моральних основах шлюбу, що призвело до перегляду сімейних цінностей у вихованні підростаючого покоління.

Така політика й такі погляди справили вплив на подальший розвиток сімейної педагогіки. З одного боку, така концепція сім'ї, сімейного виховання висвітлювалися з позиції революційної ідеї швидкої побудови комуністичного суспільства. З іншого, було багато зроблено, аби домогтися ліквідації насилля в сім'ї, піднесення ролі і значення матері, піднімалися питання свободи особистості й поважливе ставлення до дитинства.

В Україні, де після 1917 р. проходили складні й драматичні процеси, що стосувалися всіх і кожної сім'ї, політика українських урядів – Центральної Ради, Гетьманату, Директорії була спрямована на розбудову української держави, і зокрема, національної освіти. Як і шкільництво загалом, так і теорія й практика виховання дітей у сім'ї наповнювалась ідеями розбудови національної освіти, культури, відродження народних традицій, звернення до традицій народної педагогіки. На відміну від РСФРР, де радянська влада, хоча й не без труднощів, установила свої порядки з 1917 р., Україна мала нетривкий, швидкоплинний період (1917 – 1920 рр.) своєї незалежності, що

проходив у складній соціально-економічній, воєнній ситуації, який ускладнювався постійною зміною політичних урядів, розбіжностями і суперечностями серед еліт, міжнародним утручанням тощо.

Із огляду на це аналізувати процеси сімейного виховання надзвичайно складно, тому що послідовної політики в цій галузі не було розроблено. Ми можемо відстежити лише її прояви на сторінках періодичної преси того періоду. Так, на сторінках часопису «Вільна Українська школа» (1917 – 1920), висвітлювались окремі міркування щодо сімейного виховання, зокрема розкривалася практика й перспективи спільної роботи сім'ї, школи й громадськості у вихованні дітей; інформувалося про вихід у світ україномовних підручників, творів художньої літератури рідною мовою для домашнього читання. Слід відзначити, що часопис «Вільна українська школа», орган Всеукраїнської учительської спілки, здійснив великий вплив на формування самосвідомості батьків, приділяв значну увагу розкриттю форм сімейного виховання й співпраці школи і сім'ї у вихованні дітей.

Ці питання обговорювались широкими колами громадськості на з'їздах і нарадах з культурно-освітніх питань у країні. Так, аналіз постанови і Резолюції 2-го Всеукраїнського Учительського з'їзду (10 – 12 серпня 1917 р.) дає змогу говорити про те, що, визначаючи завдання організації нової школи, делегати з'їзду порушували питання залучення батьків до спільної роботи у визначенні мети, завдань, форм діяльності школи. Висуваючи положення про обов'язковість і світськість освіти, з'їзд прийняв уточнення, що за бажанням батьків у школі можуть викладатися основи релігії. У резолюції йшлося також про допомогу батькам у підготовці дітей до навчання за допомогою нової, більш розгалуженої системи дошкільних закладів, про підготовку кадрів лекторів, інструкторів для проведення лекцій і бесід з питань освіти й виховання. Резолюція передбачала також підтримку малозабезпечених сімей у навчанні й вихованні дітей [12, с. 95].

Подальший вплив на взаємодію і співпрацю школи і батьків у вихованні дітей мала нарада з питань організації народної освіти в УНР 15 – 20 грудня 1917 р. [7, с. 53 – 66]. Вона затвердила План управління освітою в Україні, де передбачалося залучення батьків до роботи у міських і сільських радах з метою розв'язання освітніх завдань [7]. На нараді також було ухвалено низку постанов і резолюцій, де визначалася роль батьків у роботі школи. Так, окреслюючи у «Постанові в справі організації керування національною школою»

(1917) склад національних рад освіти на місцях, наголошувалося на представництві у цих радах батьків від батьківських комітетів. За постановою цієї ж наради «Підвалини національної школи» (1917) провідними принципами визнавалися зв'язок між сім'єю і школою й єдність школи. Також проголошувалося необхідність створення інституту інструкторів – органу, авторитетного як для учительства, так і для всього населення, і зокрема для батьків. Одним із завдань інструкторів стала педагогічна просвіта населення взагалі і психолого-педагогічна просвіта батьків зокрема з питань “поширення серед населення відомостей про систему кращого виховання [7, с. 63].

Українські педагоги Надія Лубенець, Софія Русова ставили питання про створення дошкільних навчальних закладів та їхній вплив на виховання в сім'ї. Для аналізу досліджуваної нами проблеми доцільно розглянути підходи до виховання дітей як у сімейному оточенні, так і поза ним, розроблені Софією Русовою (1856 – 1940) в період існування Української Народної Республіки.

Вибудовуючи свою теорію і практику виховання на психологічних і педагогічних засадах, виняткового значення С. Русова надавала ролі матері, називала її природною вихователькою своїх дітей, і вважала, що мати є тонким психологом для них.

Основу виховання, за С. Русовою, становить ідея формування у дітей національної свідомості, самоповаги, почуття честі, гідності, історичної пам'яті та самосвідомості. Надаючи цим питанням надзвичайно важливого значення, С. Русова вважала, що виховувати дитину мають такі соціальні осередки – сім'я – дитячий садок – школа. Вона доводила, що в цих інституціях має бути створено таке освітньо-виховне середовище, яке сприятиме формуванню у дітей і молоді національних почуттів, громадянської позиції, становленню громадянських цінностей. У зв'язку з цим значну роль просвітниця відводить сім'ї, сімейним національно-патріотичним традиціям. До значення сім'ї у житті дитини, до переваг сімейного виховання над дошкільним звертається С. Русова у працях «Дошкільне виховання» (1918), «У дитячому садку» (1919) визнаючи важливість цих інститутів виховання (школи, держави, церкви) С. Русова вважає, що найбільший вплив на виховання має сім'я [8, с. 147]. Виходячи з соціальних, економічних умов за якими дорослі члени родини змушені були працювати в промисловості, сільському господарстві і віддавати дітей до дитячих установ, зокрема садків, ці останні, на думку С. Русової,

мають постійно працювати з батьками, створювати подальші умови для успішної соціалізації дітей як вдома, так і в шкільних та позашкільних закладах. До питань поєднання сімейного виховання й соціального, їхнього впливу на виховання дітей звертається С. Русова й у подальших своїх працях, написаних у еміграції. Зокрема, у праці «Соціальне виховання, його значення в громадському житті» (1924), вона переконувала читачів у тому, що «...школа, – держава, церква, клуби, кіно, театр та інші соціальні організації теж мають соціальний вплив на виховання дітей» [8, с. 147]. Він досліджувався багатьма вченими, вчителями, психологами, але, на думку С. Русової, найбільший вплив на виховання має сім'я, тому навіть діти, які навчаються у звичайних школах, об'єднуючись в різні угруповання, будуть відрізнятися від тих, хто виховується в дитячих притулках. «Якщо порівняти дітей, які виховуються з материнською любов'ю та ласкою, з тими, що в дитячих притулках, то останні ніколи не будуть такі веселі, урівноважені як перші», зазначила вона [8, с. 147].

Аналізуючи праці К. Ушинського, П. Лесгафта, свій власний досвід, обґрунтовуючи ідею про створення «групи соціально-виховного осередку», С. Русова першою визнає родину, хоча і звертає увагу на те, що «сучасна родина не може виконати все необхідне для охорони малих, для їх виховання» [8, с. 147]. Педагогиня звертає увагу на той факт, що за сім'єю – провідним соціальним інститутом виховання – є й інші: «ясла, їх спочатку обслуговували родини робітників, з демократизацією життя – артистичні, економічні, наукові, громадські організації». Але роль і значення цих дошкільних закладів, зокрема дитячих садків – допомагати батькам виховувати дітей.

У проєкті регламенту дитячих садків, розробленому С. Русовою в 1918 р., акцентується увага на важливості поєднання виховних впливів сім'ї, школи та позашкільних навчальних закладів [9, с. 257].

Але багато з цих планів, що започаткувалися в УНР, не здійснилися. Радянська ж влада, яка і в період діяльності українських урядів періодично завойовувала окремі території, регіони і міста, не втрачала своєї присутності в Україні, розвивала й впроваджувала власну політику щодо освіти взагалі й сімейного виховання зокрема.

Унаслідок протистояння різних влад, політичних режимів, громадянської війни, іноземної інтервенції, через економічну розруху, голод, евакуації та реевакуації багато українських сімей було зруйновано. Велика кількість дітей стали безпритульними. У зв'язку з

цим наркомат освіти Української Соціалістичної Радянської Республіки ще на початку 1919 р. створив відділ соціального виховання, який по суті став центральним органом керівництва й організації всього суспільного виховання.

Улітку цього ж року відділ соціального виховання звернувся до уряду з проханням затвердити Декларацію про соціальне виховання дітей як основу всієї виховної роботи. У пояснювальній записці до Декларації йшлося про те, що, оскільки «економічні умови розхитали сімейні устої» і «сім'я неспроможна виховувати громадянина майбутньої радянської республіки» [1, с. 2 – 4], тому відділ соціального виховання в терміновому порядку просить затвердити Декларацію про соціальне виховання. У липні 1920 р. таку Декларацію було затверджено [1].

Народний комісаріат освіти (Наркомос) УСРР оприлюднив відозву відділу соціального виховання до матерів-робітниць, у якій підкреслювалося, що виховання дітей стає не сімейним, а суспільним, а для цього в країні необхідно створити мережу дитячих установ – ясла, дитячі садки, майданчики, клуби, колонії тощо. У відозві також зазначалося, що ці дитячі установи повинні працювати під контролем матерів [5].

Цього ж року було надруковано подібну відозву і до матерів-селянок. У ній увага акцентувалась на тому, що через незадовільний догляд за дітьми в селянських родинах мала місце велика дитяча смертність. Тому по селах теж треба влаштовувати ясла, дитячі садки, дитячі майданчики та клуби. Домогтися цього, підкреслювалось у відозві, можна буде лише тоді, коли за цю справу візьметься не тільки держава, а й батьки.

Про те, яку велику увагу в країні приділяли охороні дитинства, свідчить такий факт: у червні 1920 р. Рада народних комісарів УСРР видала спеціальну постанову про створення «Ради захисту дітей» на чолі з головою українського уряду Г. Петровським. Такі ж «Ради захисту дітей» було створено у всіх губерніях і очолювали їх голови виконавчих комітетів. Характерно, що серед численних завдань, які ставилися Радою народних комісарів УСРР перед «Радою захисту дітей», виокремлювалися питання охорони материнства [4].

Починаючи з 1920 р., у багатьох документах про соціальне виховання дітей, рішеннях нарад з питань народної освіти, у виступах керівників Наркомосу (Г.Гринько, Я. Ряппо) матеріальний занепад сім'ї і

зменшення у зв'язку з цим її виховної функції розглядався не як скороминуще економічне явище, а як принципова вада сім'ї, котра через свою «індивідуалістичну природу» не може виховувати дитину відповідно до нових педагогічних вимог [1, с. 2 – 4].

У Декларації «Про соціальне виховання дітей» (1920) зазначалося, що в комуністичному суспільстві прискореними темпами відбуватиметься «безповоротний» соціально-економічний процес «розпаду і розкладу» сім'ї у зв'язку з тим, що батьки матимуть можливість виходити «з тісного льоху сімейного вогнища на широкий простір будівництва робітничо-селянської держави» [1, с. 2 – 4]. Це не означає, що держава буде виривати дітей «із обійм батьків», але бажано, щоб усі діти до 15 років навчалися і виховувались у дитячих будинках. Тому в п. 13 цього документа дитячий будинок було названо основним виховним закладом, де діти від 4 до 15 років будуть жити, навчатися і виховуватися [1].

На позиціях «закономірності сімейного руйнування» стояли і працівники Наркомосу, зокрема нарком освіти Григорій Гринько (1890 – 1938), який у багатьох своїх виступах говорив про те, що внаслідок громадянської війни в Україні відбувся процес повного чи часткового «фізичного розкладу сім'ї, її господарського виснаження і згасання як джерела виховних впливів» [4, с. 14]. Це була офіційна позиція керівників УСРР. Г. Гринько стверджував, якщо дитина залишається в руках «індивідуалістичної сім'ї» і навчатиметься в школі, а не перебуватиме у дитячому будинку, то «за ніч зникнуть вчорашні організаційно-педагогічні досягнення» [3, с. 19]. Він проголошував тезу і про те, що, оскільки в соціалістичному суспільстві буде знищено приватне господарство, яке становить економічну основу сім'ї, відповідно буде порушена економічна функція сім'ї, тому вихованням повинна займатися держава. Тим більше, що в радянському суспільстві, на думку Г. Гринька, треба дати змогу розкріпаченій жінці займатися господарською роботою, а не сімейними справами. Тобто «сімейне руйнування» він вважав закономірним явищем, яке має сприяти звільненню сім'ї від турбот, пов'язаних із утриманням і вихованням дітей [3].

Пропагуючи дитячий будинок, а не сім'ю, Г. Гринько на початку 20-х рр. обстоював думку щодо необхідності реформування й існуючої школи. У статті «Чергові завдання радянського будівництва в галузі освіти» (1923) він писав не лише про «розклад сім'ї», а й про «параліч

школи» і стверджував, що саме дитячий будинок «усуває поділ дитини між сім'єю, і школою, і дає реальні можливості керувати її зростанням і навчанням» [12, с. 108].

У березні 1920 р. відбулася I Всеукраїнська нарада з питань освіти, на якій з доповідю «Основные задачи советского строительства в области просвещения» виступив Г. Гринько і запропонував нову схему народної освіти в Україні за якою, серед різних типів вітчизняних навчальних закладів країни чільне місце посів дитячий будинок [4]. На цій нараді велика увага надавалась питанням соціального захисту дітей. У цілому зазначимо, що після березня 1920 р. система освіти спрямовується на виконання рішень цієї наради, було видано «Декларацію Наркомосу про соціальне виховання дітей» (1920) та постанову «Про дитячі будинки» (1920). За цими постановами в Україні основним типом навчально-виховного закладу визнавався дитячий будинок. На підставі цього 7 червня 1920р. Наркомос УСРР зобов'язав усі губернські відділи народної освіти терміново в усіх містах і промислових центрах відкрити денні дитячі будинки, в які приймали б усіх дітей від 4 до 15 років, що протягом дня залишалися без догляду батьків. А 16 червня 1920 р. Наркомос видав нову постанову про дитячі будинки-інтернати, куди рекомендувалося приймати передовсім дітей-сиріт та дітей, батьки яких «зловживають своїми правами» [1; 4].

Цього ж року відбулося засідання Ради відділу соцвиху Наркомосу УСРР, на якому обговорювались основні положення «Декларації про соціальне виховання». На цій нараді також розглядалося питання про необхідність виховання всіх дітей у державних установах і було підтверджено висновок про те, що ділити дитину між «егоїстичною сім'єю» і «колективістичною школою» не можна. Оскільки дитина є «істота суспільна», то для її розвитку потрібне «суспільне середовище, незалежно від наявності сім'ї» [12].

Після детального обговорення 1 липня 1920 р. було затверджено «Декларацію про соціальне виховання дітей», в якій вказувалося на необхідність соціального забезпечення сиріт і безпритульних дітей та на охоплення всіх без винятку дітей такими закладами. Ідеальним типом соціального виховання, – підкреслювалось у «Декларації», – повинні бути дитячі будинки і комуни, які мають стати «тим маяком, котрий світить провідною зіркою для всієї пролетарської виховної системи» [1, с. 2 – 4].

Дитячий будинок, а не сім'ю і школу пропагували керівники Наркомосу і на II Всеукраїнській нараді з питань освіти, що відбулася в Харкові в серпні 1920 р. Г. Гринько знову наполягав на тому, що «обидва кити – сім'я і школа», на яких у буржуазному суспільстві трималася виховна система, у сучасних умовах втрачають свою силу, а тому «центральною пунктом і направляючим маяком є дитячий будинок» [12, с. 107].

На цій нараді виступив О. Попов – майбутній директор Українського науково-дослідного інституту педагогіки, який також віддавав перевагу соціальному вихованню перед сімейним, доводив, що нову людину можна виховати без сім'ї і школи. Він наголошував, що педагогічна наука все більше схиляється до думки про необхідність соціального виховання, бо виховати нову людину може лише «соціальний колектив», а тому треба об'єднати дитячі садки і школи в єдину трудову школу, яка б не спиралася на сім'ю, а також організувати школи-клуби і вирішувати в них всі питання [12, с. 108].

На радикальних позиціях відмирання сім'ї в соціалістичному суспільстві стояли й інші вітчизняні педагоги, зокрема Валентина Дюшен, яка в своїх поглядах на сімейне виховання відстоювала позицію, що зміна державного ладу призвела до зміни функціонування сім'ї, навіть до її існування. Це, в свою чергу, вимагало перегляду підходів до молодого покоління і наповнення їх новим змістом. У лекції «Про соціальне виховання» (1919), у статті «Проблеми соціального виховання» (1919) вона пропонувала направляти всіх дітей у дитячі будинки на 20 – 25 осіб, а пізніше пропонувала створювати для дітей «містечка» і «поселення» на 800 – 1000 осіб, до яких будуть входити окремі дитячі будинки на 40 – 50 дітей різного віку. Така організаційно-педагогічна структура виховання дітей розв'язувати завдання соціального виховання сприятиме вільному залученню жінки до участі у суспільно-політичному житті країни, залученню до роботи у промисловості та сільському господарстві [2].

Проте, були й педагоги, які дотримувалися думки про необхідність збереження сім'ї, як основного виховного інституту для дітей. З-поміж тих, хто був переконаний, що і в соціалістичному суспільстві сім'я зберігає свої виховні функції, був і відомий український письменник і педагог Яків Андрійович Мамонтов (1888 – 1940). Він критикував «Декларацію про соціальне виховання дітей» (1920) за повну передачу виховної функції соціальним закладам, доводив, що між дитячим

будинком і родиною має бути повна єдність у реалізації виховних завдань. У статті «Право держави, право дитини» (1922) він наголошував на необхідності спільних зусиль дитячих будинків і сім'ї у вихованні, доводив, що вони є необхідними соціальними інститутами, де відбувається процес соціалізації майбутніх громадян країни. Таким чином, Я.Мамонтов не заперечував існування й важливість у вихованні дитячих будинків і сім'ї, але виступав за єдність їхньої роботи [6, с. 34 – 42].

Керівники ж Наркомосу наполегливо обстоювали позицію, визначену в «Декларації про соціальне виховання дітей», проголошували дитячий будинок, а не сім'ю і школу головними у виховній системі, підтверджуючи тезу про «розпад і згасання сім'ї», стверджуючи, що сім'я як інститут виховання себе пережила і що майбутнє в системі соціального виховання належить тільки дитячим будинкам, а не сім'ї і школі [12].

У 1921 р. Наркомос України скликав III Всеукраїнську нараду з питань освіти. У рішеннях цієї наради у зв'язку з поширенням голоду на Півдні України у дитячих будинках було вирішено залишати лише тих дітей, які не можуть бути забезпечені належною родинною увагою і тих, що не мають сім'ї взагалі, а тих дітей, що мають «міцну сім'ю», треба перевести із закритих дитячих закладів у денні дитячі будинки. Г. Гринько, працюючи в уряді відстоював ідею про те, що єдиним порятунком дітей в тяжких соціально-економічних умовах розвитку країни є дитячий будинок. Він виходив із того, що виховання дітей у сім'ї стало неможливим через її зубожіння, виснаження і неможливість опікуватися навчанням, вихованням і матеріальним утриманням дітей. Позиція Г. Гринька, конкретні дії, очолюваного ним Наркомосу, спрямовані на впровадження в практику розбудови системи освіти та виховання саме таких заходів, відповідали існуючим умовам життя в країні. Він був переконаний у правильності обраного шляху, а не тільки виконував партійні рішення й вказівки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснена нами пошуково-аналітична робота джерел із проблеми дослідження засвідчила, що з 1922 р. в УСРР починається відбудова народного господарства, зміцнюється сім'я, посилюється сімейне виховання, помітно зростає вплив суспільства – партійних, молодіжних та дитячих організацій на сім'ю, сімейний побут, на практику виховання дітей у сім'ї в умовах розбудови соціалістичного суспільства.

Як бачимо, на початок 20-х рр. ставлення до сім'ї та сімейного виховання в Україні, як свідчать джерела, було різним у різні роки і залежало від політичного й значною мірою економічного розвитку. Через руйнацію сім'ї, велику кількість безпритульних дітей, державна політика була спрямована на відмову від сімейного виховання. Руйнація сім'ї розглядалася як закономірне явище, що в майбутньому сприятиме звільненню сім'ї від виховної функції та розкріпачення жінки, а тому дитячі будинки вважались ідеальною установою соціального виховання. Така тенденція тривала до 1923 року.

У цілому дослідження засвідчило, що теоретичні розробки проблем соціального виховання в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. в Україні відбувалися під впливом соціально-економічних та ідеологічних чинників становлення національної системи виховання, що може бути окремим напрямом дослідження.

Література:

1. *Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей (1. 07. 1920), 1921.* Пролет. освіта (Вінниця). № 1. 2 – 4.
2. Дюшен, В. (1919). *О социальном воспитании. Лекция II.* К., 143.
3. Гринько, Г. (1921). *Соціальне виховання дітей (1922). Порадник по соціальному вихованню дітей.* Упорядкував Ценсоцвих Наркомосвіти УСРР. Х., 5-23.
4. Гринько, Г. (1920). *Основные задачи советского строительства в области просвещения.* Х., 87.
5. *«Кодекс законів про народну освіту УСРР» 1922.* Офіційний сайт Верховної Ради України.
http://leksika.com.ua/19930625/legal/kodeks_zakoniv_pro_narodnu_osvitu_usrr_1922 (2020, березень, 10).
6. Мамонтов, Я. (1922). *Право держави і право дитини з приводу “Декларації Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей”.* К.? Либідь, 34 – 42.
7. *Нарада в справі організації народної освіти в Україні 15-20 грудня 1917.* Вільна українська школа, рік I, ч. 5-6 за січень-лютий 1918 р., 53 – 66.
8. Русова, С. (1997). *Соціальне виховання, його значення в громадському житті. Вибрані педагогічні твори: в 2 кн.* К., Либідь, 144 – 151.

9. Русова, С. (1997). *Теорія і практика дошкільного виховання. Вибрані педагогічні твори: в 2 кн.* К., Либідь, 171 – 258.
10. Ряппо, Я.П. (1927). *Народна освіта на Україні за десять років революції.* К., Держ. Видав-во України, 126.
11. Попов, О. (2003). *Декларація про соціальне виховання. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.).* К., Наук.світ, 418.
12. Федяєва, В. Л. (2010). *Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття).* Херсон: РІПО, 348.

References:

1. *Deklaratsiia Narkomosvity USRR pro sotsialne vykhovannia ditei (1. 07. 1920), 1921.* (Prolet. osvita (Vinnytsia). [Declaration of the People`s Commissariat of Education of the USSR on social upbringing of children (1. 07. 1920), 1921. Spring. education (Vinnytsia)], 2 – 4 [in Ukrainian].
2. Diushen, V. (1919). *O sotsyalnom vospytanyu. Lektsiia II.* [On social education. Lecture II]. Kiev. [in Ukrainian].
3. Hryenko, H. (1921). *Sotsialne vykhovannia ditei (1922). Poradnyk po sotsialnomu vykhovanniu ditei. Uporiadkuvav Tsensotsvykh Narkomosvity USRR.* [Social upbringing of children (1922). Advisor on social upbringing of children. Arranged the Censotv of the USSR Drug Educfition]. Kiev. [in Ukrainian].
4. Hryenko, H. (1920). *Osnovnue zadachy sovetskoho stroytelstva v oblasti prosveshcheniya.* [The main tasks of Soviet construction in the field of education]. Kharkiv. [in Ukrainian].
5. *Kodeks zakoniv pro narodnu osvitu USRR 1922* (Verkhovna Rada Ukrayiny) [Code of Laws on Public Education of the Ukrainian SSR 1922 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. [http://leksika.com.ua/19930625/legal/kodeks zakoniv pro narodnu osvitu usrr 1922.](http://leksika.com.ua/19930625/legal/kodeks_zakoniv_pro_narodnu_osvitu_usrr_1922) (2019). [in Ukrainian].
6. Mamontov, Ya. (1922). *Pravo derzhavy i pravo dytyny z pryvodu «Deklaratsii Narkomosvity USRR pro sotsialne vykhovannia ditei».* [State law and the right of the child concerning the «Declaration of the USSR Drug Education on Social Education of Children»]. Kiev. [in Ukrainian].

7. *Narada v spravi orhanizatsii narodnoi osvity v Ukraini 15-20 hrudnia 1917.* [Meeting on the organization of public education in Ukraine December 15-20]. Kiev. [in Ukrainian].
8. Rusova S. (1997). *Sotsialne vykhovannia, yoho znachennia v hromadskomu zhytti. Vybrani pedahohichni tvory : v 2 kn.* [Social education, its importance in public life. Selected pedagogical works.]. Kiev. [in Ukrainian].
9. Rusova S. (1997). *Teoriia i praktyka doskilnoho vykhovannia. Vybrani pedahohichni tvory: v 2 kn.* [Theory and Practice of Preschool Education. Selected pedagogical works.]. Kiev. [in Ukrainian].
10. Riappo, Ya.P. (1927). *Narodna osvita na Ukraini za desiat rokiv revoliutsii.* [National education in Ukraine for ten years of revolution]. Kiev. Derzh. Vydav-vo Ukrainy. [in Ukrainian].
11. Popov, O. (2003). *Deklaratsiia pro sotsialne vykhovannia. Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky.* [The Declaration of Social Education. The little-known sources of Ukrainian pedagogy]. Kiev. Nauk. svit. 418. [in Ukrainian].
12. Fediaieva, V. L. (2010). *Simeine vykhovannia v istorychnii retrospektyvi.* [Family education in historical retrospect (second half of XIX – XX century)]. Kherson. RIPO. 348. [in Ukrainian].

Citation: M. Bogomolova (2020). THE FAMILY AS A SOCIAL INSTITUTE FOR PERSONAL EDUCATION 20-30's OF THE XX CENTURY. Innovative Solutions in Modern Science. 2(38). doi: 10.26886/2414-634X.2(38)2020.9

Copyright: M. Bogomolova ©. 2020. This is an openaccess article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.